

”בני חורין”- באוקראינה?

מצאת הרב ישראל אריאל

(המאמר פורסם בעיתון הצופה ומודפס באישור הרב)

עדים אנו באחרונה לפרסומים בעיתונות הדתית, הקוראים לציבור הדתי לחגוג את הפסח בארצות אירופה: באוקראינה, ברומניה, בפראג ובמקומות אחרים. זאת, במעטה של הכרת היהדות הקסומה, יהדות של תורה וחסידות שהתקיימה בארצות אלה בשנים עברו.

כדוגמא, ניטול לידינו מודעה אחת מרבות וננסה לנתח את משמעותה. אחת מן המודעות שהתפרסמו לאחרונה ב'הצופה' (כגון, בא' אדר תשנ"ח) אומרת: "על גדות הדיינפר! חופשת פסח באוקראינה! השנה אתם בני חורין!" מודעה תמימה, לכאורה, אך כשהיא מתפרסמת בעיתון של יהודים שומרי מצוות - יתרה מזו, בעיתון האמור לייצג ערכים דתיים לאומיים - הדבר מכאיב.

אמנם העיתונות הדתית היא גם שופר פרסום, כגון: לענייני מסחר, לשיכון, להרשמה למוסדות חינוך, ליציאה לנופש וכד', וכמו כן, המקובל בעיתונות הוא שאין המערכת אחראית לתוכן המודעות ולסגנון, אך ברור לכל, שלא תיתכן סתירה בין תוכן העיתון ומאמריו לבין המודעות המתפרסמות בו. ברור, למשל, שמערכת עיתון דתי לא תפרסם מודעה בדבר מכירת מוצרי בשר טריפה. מודעה בדבר נסיעה לחוץ לארץ נחשבת לתחום ה'אפור', שכן יש הסכמה שבשתיקה שיש 'היתר' לנסוע לחו"ל גם אם לא תמיד הדבר מוצדק. מובן, אפוא, מדוע המערכת מתירה לעצמה לפרסם, שכן כידוע, פרסום מודעות הוא חלק חשוב מן המימון של העיתון.

למרות האמור, דומה שעיתון כ'הצופה', המוגדר בכותרתו כעיתון התנועה העולמית של המזרחי והפועל המזרחי, לא יכול להרשות לעצמו ליהנות מפרסום מודעות אלה, שכן, מייסדי תנועת 'המזרחי' וממשיכיה, חרטו על דגלם את סיסמת התנועה המנוסחת באופן תמציתי: 'ארץ ישראל, לעם ישראל, על פי תורת ישראל'.

ננסה לנתח, אפוא, מודעה מסוג זה ולראות, האם המודעה מתיישבת עם

ערכי התנועה, או שמא היא 'מחנכת' את הציבור להרגלי חשיבה והתנהגות הסותרים את ערכיה. זכורה המודעה שהתפרסמה לא מזמן בעיתונות הדתית, תחת הכותרת: 'האם הנחת תפילין בגיונגל?! המודעה קוממה הורים ומחנכים, שכן, קראה לנוער שומר מצוות, לצאת לתיירות לפינות נדחות של העולם, תיירות שיש בה סכנה לגוף ולנשמה.

נסה איפוא לבחון, האם מודעה כנ"ל תנאמת את מודעות העיתון, האמור לשמש כלי חינוכי של התנועה.

'תורת ישראל'

מצוות הישיבה בארץ ישראל היא הבסיס שעליו בנויה התנועה הדתית לאומית. לא כאן המקום לפרוס את המקורות השונים שכבר התבררו בספרי גדולי ישראל. הדבר בא לידי ביטוי ממצה במאמר חז"ל שכולם אמונים עליו: "שקולה **ישיבת ארץ ישראל** - ככל המצוות שבתורה!" (ספרי, פרשת ראה).

משפט זה אינו מליצה אלא מעוגן בהלכה, המחייבת כל אדם מישראל לשבת בארץ ישראל ואוסרת עליו את היציאה מתחומיה. לא כאן המקום להרחיב במקורות, אך ראוי להזכיר, לפחות, את דברי הרמב"ם האומר: "**אסור לצאת מארץ ישראל לעולם!** אלא ללמוד תורה, או לישא אישה, או להציל מן הגויים (ואחר כך) יחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה... ואף על פי שמותר לצאת (בשעת הרעב) אינה מידת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו - ונתחייבו כליה למקום" (הלכות מלכים ח, ט).

הווה אומר, בשלושה מקרים מוגדרים קיים היתר בהלכה לצאת לחוץ לארץ. הרמב"ם מוסיף על כך מקרה רביעי, היינו, יציאה למטרות מסחר, עם זאת, מלשונו: "וכן יוצא הוא לסחורה", משתמע, שכמו שהותר לאדם לצאת 'להציל מן העכו"ם' - כך גם הותר לצאת לסחורה, כלומר, לא הותר לצאת לסחורה אלא כשיש בכך מעשה 'הצלה', כגון, 'כשאבדה פרוטה מן הכיס' - כמבואר בהמשך דברי הרמב"ם שם. הדבר מוכרח, שאם לא נאמר

כן, אלא כל פעולה מסחרית הותרה, אין צורך לומר שמעשה 'הצלה' מותר. דברי הרמב"ם, אפוא, נחרצים: לא הותר לצאת לביקור בחוץ לארץ, כי אם במקרים דחופים הנכללים במסגרת ארבעת הפרטים האמורים. ראוי להוסיף את המובא במסכת קידושין (לא, ב) שם מתואר, שרבי אסי רצה לצאת לחוץ לארץ לקראת אמו הזקנה שהייתה בדרכה ארצה, ורבי יוחנן רבו עיכב בידו. על כל פנים, מעולם לא שמענו היתר בהלכה לצאת מארץ ישראל לתיירות לשמה, כדי לאכול "אוכל ברמה בינלאומית" - כלשון המודעה.

'ארץ ישראל'

חג הפסח הוא אחד משלושת הרגלים, בו היו כל ישראל עוזבים את ביתם במרחבי ארץ ישראל ועולים לירושלים ולבית המקדש. גם בתקופה שחלקים מעם ישראל התפזרו בארצות העולם, כגון, בימי בית שני, הייתה עלייה לרגל בחג הפסח מן התפוצה, כגון מבבל וממצרים. בתקופת הגלות, בעת שכל ישראל היו יושבים אל שולחן היסודי נקבעה פתיחה ליהגדה: במילים: "בשנה הבאה בארעא דישראל!" זאת, מתוך שאיפת הדורות לחגוג את הפסח בארץ ישראל ובירושלים, כן הוסיפו ואמרו " בשנה הבאה בני חורין!" ההנחה העומדת ביסוד קריאה זו היא, כי אין חירות לאדם מישראל בארצות נכר כי אם בארץ ישראל. הרעיון המרכזי הטמון ב'הגדה' הוא: הבריחה משיעבוד מצרים ושאר הגלויות - לחירות עולם בירושלים. אך מה המסר ומה הרעיון שמחנכת עליו המודעה? רצונך להיות 'בן חורין'! סע לחוץ לארץ, לגלות - ו'השנה תהיה בן חורין!'! הזה המסר, וזה החינוך, שרוצה העיתונות הדתית להעביר לקוראיה?

'עם ישראל'

השם 'אוקראינה' עבר עם ישראל הוא שם מעורר לחלחלה. ארץ זו היא סמל הזוועה, הדם והרצח. מאז ימי חמלניצקי ימ"ש, אוקראינה היא הביטוי המוחשי לאנטישמיות במובן הגרוע ביותר שלה. אף בימי שלטון הנאצים

ימ"ש, היו האוקראינים עם צמא דם, אשר הרגו ביהודים בתאוות רצח שאינה נופלת ברמתה המקובלת אצל הרוצחים הגרמנים ואף עולה עליה. הכיצד אפשר לקרוא בשוויון נפש מודעה בעיתון דתי לאומי, הקוראת ליהודים לחגוג **ב'חג החירות' כ'בני חורין'**, בארץ שכל שעל וכל פינה שבה רוויים דם יהודי?

ומה באשר למעט גאוה יהודית? היכן מעט הכבוד לנרצחים?

כיצד ישב ילד יהודי מירושלים ליסדרי בחרסון שבאוקראינה, וישיר ימה נשתנה? כיבן חורין? כשבסמטאות העיר עדיין מסתובבים אנטישמים רוצחי אבותיו, הצמאים לדם יהודי גם בעצם הימים הללו? היכן הכבוד לדם עם ישראל השפוך כמים?

מדוע 'הצופה' כעיתון מחנך לערכי ארץ ישראל, מעודד הורים לקחת את בניהם מארץ האבות בחג הפסח כדי ליחגוגי שם בארץ הדם והאפילה?

'למהדרין מן המהדרין'

במודעה הנ"ל נאמר, שהסדר ייערך בהשתתפות רב. יש לתמוה, מה ראה הרב לנכון לצאת מהארץ, ל'כבוד' חג הפסח לעריכת סדר זה? כרב בישראל יש מקום לצפות ממנו, כי ינחה את קהילתו ואת כלל הציבור לקיים את ליל הסדר **כיבני חורין** בירושלים, ולהביע **בכך דווקא**, את הציפייה לחידוש ימי עם ישראל כקדם בעת העלייה לרגל.

היהדות אינה מליצות, היהדות היא תורה ומעשים. אחד מיסודות האומה הישראלית זו הקריאה: **"נעשה ונשמע!"** ילד הקורא בפיו ב'הגדה' - 'לשנה הבאה בירושלים!' אך **למעשה ובפועל** יושב ליסדרי עם הוריו ורבותיו באוקראינה - לא ירחק היום וימצא את עצמו **שם**, חלילה.

דומה, שגם ה'הכשר' המצורף למודעה - 'למהדרין מן המהדרין' מטעם יחוג חת"ם סופרי בבני ברק, אף 'הכשר' זה אינו מוסיף כבוד לנותניו.

בעל החת"ם סופר - מגדולי ישראל בדורות האחרונים, בודאי אינו מאושר מן ה'הכשר' הזה שנותנים בשמו. שכן, בחידושיו למסכת סוכה (דף לו, א) משווה החת"ם סופר את מצוות ישיבת ארץ ישראל - **למצוות הנחת תפילין!** לדבריו שם, כשם שאדם מישראל המבטל מצוות תפילין עונשו חמור (ונקרא

יפושע ישראל בגופו) כך גם מי שמבטל מצוות ישיבת ארץ ישראל - חוטא ופושע הוא.

מתן הכשר למהדרין מן המהדרין (!) לחגיגת ליל הסדר באוקראינה המנוכרת ורווית הדם, היא עשיית חוכא ואיטלולא מן ההלכה ומן היהדות.

'נסיעה לקברי צדיקים'

כדי לתת 'הכשר' נוסף לימצוה זו, מוסיפים מחברי המודעה, כי ניתן לשלב בנסיעה ביקור בקברי צדיקים.

אכן, התעשייה התיירותית סביב הינסיעה לקברי צדיקים הולכת ומתפתחת, ותחת כותרת זו, צמחה מצווה חדשה, של ביקור קברים בארצות אירופה. לאחרונה שמענו אף על נסיעה לקברי צדיקים במצרים הארץ שהתורה אסרה לשוב לתחומיה.

יש להקדים בעניין זה, כי קיימת הסתייגות בהלכה, מתפילה על קברי צדיקים, שכן, בתפילה על קברים קיים חשש של איסור מן התורה, ככתוב בספר דברים (יח, ג) "לא ימצא בך... שואל אוב וידעוני ודורש אל המתים".

הרמב"ם כותב בעניין שכאשר בית דין גוזרים תענית על הציבור בעת עצירת גשמים וכד', אמנם מנהג הוא לצאת לבית הקברות, אך הרמב"ם מדגיש, שכוונת היציאה היא, לא להתפלל בפני המתים, חלילה! אלא מטרתה - להמחיש לציבור, כי הם קרובים למיתה. ראה מה שכתב הרמב"ם בעניין זה: "אחר שמתפללים, יוצאים כל העם לבית הקברות, ובוכים ומתחננים שם, כלומר: הרי אתם מתים כמו אלו[המונחים בקבר] אם לא תשובו מדרכיכם!" כלומר, בהליכה לבית קברות, אין פונים לנפטר הקבור בקבר מסוים, אלא מטרת ההליכה היא, לחוש מקרוב את המושג מוות, כדי להתעורר לתשובה.

כן ראה מה שכתב בעניין בעל 'חיי אדם' (כלל קלח): "יזהר מאד שלא ישים מגמתו להתפלל ולבקש (רחמים) מן המתים! שקרוב הדבר שיהיה[זה בגדר:] דורש אל המתים! אלא שיתפלל לקדוש ברוך הוא שיעשה חסד בזכות הצדיקים המתים".

אמנם מוצאים אנו בדברי חז"ל שכאשר הגיעו המרגלים לחברון: "הלך כלב

ונשתטח על קברי אבותי (סוטה לד'). אך מדובר במקרה בו היה כלב נתון במצוקה והלך לקברי אבות האומה בחברון שבארץ ישראל. היה זה בטרם נתקדשה ירושלים ומקום המקדש, לפי כך פנה כלב למקום קברות אברהם יצחק ויעקב. (ראה שם בגמרא את נוסח התפילה שהתפלל כלב, שרק בנוסח זה מותר להתפלל במקרה בבית קברות). על כל פנים קיימת, כאמור, הסתייגות בהלכה מהליכה לבתי קברות. אם לא במקרים יוצאים מן הכלל. נסיעה לקברות צדיקים כפי שהתפתחה כיום, בודאי אינה מוכרת בהלכה, והיהתלהבותי הגדולה סביב היהשתטחותי על קברים באירופה צריכה בדיקה. כך, על כל פנים, נראה מן המודעה הנזכרת לעיל, שם הוזכרה אפשרות לנסוע לקברי צדיקים באוקראינה. דומה, שתוספת זו לא באה אלא להקל על המתלבטים ולתת להם תירוץ יוהכשרי לנסיעתם. שמענו אמנם על תירות יהודית להליכה לקברי מלכים ונביאים בארץ ישראל וכן לקברות תנאים ואמוראים הקבורים בה, אך מעולם לא נשמע היתר בהלכה להשתטח על קברי צדיקים בחו"ל. לא באירופה ובודאי לא במצרים.

המנהג לנסוע לקבר רבי נחמן מברסלב באומן השתרש לאחרונה, וכך גם הנסיעה לקברי אדמו"רים מפורסמים בחו"ל, אך לא כל מה שעושים המוני 'החסידים' בימינו, הופך להלכה ולימעשה חסידותי, ולא כאן המקום להאריך בעניין זה.

חיי מותרות

נקודה אחרת שאין להתעלם ממנה היא, רדיפת הנאה וחיי מותרות. ברור לכל, כי נסיעת משפחה לחג הפסח לחו"ל משמעותה הוצאות ניכרות וחיים בתנאי מותרות. האין לתת את הדעת לחינוך הפסול של בני המשפחה להרגל לחיות חיי מותרות? הזו דמותו של הזוגי הלאומי, היוצא עם המשפחה והמוזודות לבלות בכרים של בתי מלון בחו"ל בחג הפסח?! הוזה הדור שאנו רוצים לגדל? זה שמחד גיסא יבכה את מר גורלם של הנהרגים בשואת אירופה, אך מאידך גיסא, יבלה ינופש מקסים ומלא פינוקים באוקראינה רווית הדם? שלא לדבר על העובדה, שבאותה שעה בה מבלה המשפחה בחו"ל, משפחות רבות אחרות בארץ, כגון, עולים חדשים, תושבי עיירות

הפיתוח, חיילים על הגבולות וכו', אלו ואחרים מייחלים לחג החירות עם נקודת אור בחייהם הקשים. האין עם מי לחוג בארץ? הכך מחנכים דור לאהבת העם והמדינה?

אחד הרעיונות המרכזיים של חג הפסח הוא הפשטות: אכילת לחם עוני! זאת, לזכור את ימי המצוקה של העם, להרגיש את מצוקת הדל, לקרוא אורחים לסדר בכנות: 'כל דיכפין-ייתי ויכול!', זאת להשריש את הידיעה, שיש לחיות בצניעות, להסתפק במועט ולסלוד מן המותרות והפינוק. הכך מגשימים את הרעיון של 'לחם עוני' ביציאה למלון חמישה כוכבים לאכול מעדנים בירמה בינלאומית!?

העיתונות הדתית - והפרסומים

העיתונות הדתית והפרסומאים שומרי המצוות חייבים לעשות את חשבון הנפש בדבר האסור והמותר בפרסום. עצם פרסום המודעה, גם אם לא תשיג את מטרת המפרסם, יש לתכנה השפעה שלילית על קוראי העיתון - גדולים וקטנים. ב'תרבות' העיתונאית המקובלת ניתן למצוא מודעות המציעות סיגריות משובחות - מחד גיסא, כשמאידך גיסא, בתחתית המודעה מופיע משפט: 'על פי הוראות משרד הבריאות העישון מסוכן'. לא כן ביהדות: מה שאסור מבחינת ההלכה אסור גם לפרסם, בבחינת - 'לפני עיור לא תיתן מכשול'!

ענף התיירות הוא ענף המגלגל מיליונים רבים, אין פלא שאנשים המעוניינים לשלשל כספים לכיסם ולהתעשר, מנסים למשוך ציבור שומר מצוות לתיירות בארצות אירופה, שיש בה הרבה זיכרונות מדורות עברו. הדברים אמורים במיוחד לציבור הקשור לגדולי תורה ולחצרות חסידים ואדמו"רים בארצות אירופה, וכן לציבור גדול שיש לו שורשים משפחתיים בארצות השואה. השמות: פראג, וילנא, ורשא, גור, ליזינסק, ברדיצ'ב, לובלין ועוד, הם מושגים שיש להם שורשים עמוקים בנפש כל יהודי שומר מסורת.

בעולם ש'היחסף יענה את הכלי רק 'טבעי', שאנשי עסקים יכנסו ל'פלח תיירות' זה כדי לעשות רווחים קלים. כך משיגים 'הכשר למהדרין' למלונות שרגל יהודי לא דרכה בהם מעולם.